

חבל נחלתו

טז. מותר לקטוף לצורך בהמה אף אחר הבאת שלישי⁴⁶. והאחרונים בדורנו התירו קציר תבואה לפני הפסח לצורך בהמה, ומלכתחילה עדיף לעשות זאת קודם הבאת שלישי ואז מותר להמשיך ולקצור גם לאחר הבאת שלישי⁴⁷.
יז. לא נתחייבו באיסור "חדש" אלא משנכנסו לארץ כנען שממערב לירדן⁴⁸.

סימן מ

פדיון פטר חמור ע"י אחרים

שאלה

או שווה כסף לכהן בשווי ארבעה זוזים (עין יפה), או עין רעה שני זוזים (ובדורנו השווי של עין יפה הוא כששים שקל). פטר החמור אסור בהנאה לפני פדיונו. לפני הפדיון מברך אקב"ו על פדיון פטר חמור ושהחיינו¹ ומיד כשברך ופדה העייר יוצא לחולין, ואח"כ צריך לתת פדיונו לכהן (רמב"ם הל' ביכורים פי"ב, שו"ע יו"ד סי' שכא).
ב. הסוגיא במסכת בכורות (יא ע"א) אומרת: "אמר רב שיזבי אמר רב הונא: הפודה פטר חמור של חבירו — פדיונו פדוי. איבעניא להו: פדיונו לפודה, או דלמא פדיונו לבעלים? אליבא דר"ש לא תיבעי לך, כיון דאמר מותר בהנאה — ממונא דבעלים הוא, כי תיבעי אליבא דרבי יהודה, דאמר אסור בהנאה, להקדש מדמי ליה, ורחמנא אמר:

יהודי ממקום סמוך השאיל אתון לגידול ולמשחק לילדי הישוב. האתון המליטה עייר. לא הצלחנו לברר האם הוא פטר חמור. האם חייבים לפדותו, האם הפדיון יכול להעשות ללא ידיעת בעלים, האם העייר הנפדה ע"י אדם אחר מכספו שייך לבעל העייר או לפודה, כמו"כ כיון שהוא ספק האם חייבים בפדיון?

תשובה

א. מצות פדיון פטר חמור היא מתנת כהונה, היינו בעל החמור פודה בשה את העייר הזכר הנולד מאתונו ונותן את השה לכהן. אם אין לו שה הוא יכול לתת כסף

46. מאירי (פסחים כג ע"א).

47. הרב יעקב אריאל (באהלה של תורה ח"א סי' לג).

48. ספרא (אמור פר' י).

1. כן כתבו היראים (סי' קמא), ס' הפרנס (סי' רצט), הסמ"ק (מצ' רמג). הטור (יו"ד סי' שכא) הביא את דעתם, וכתב שלפי הרא"ש אין מברכים. עפ"י הרמב"ם (הל' ברכות פי"א ה"ט) מברכים ואמנם בערוה"ש (יו"ד סי' שכא סט"ו) כתב שלא יברכו שהחיינו מפני שאין בכך שמחה, אולם לפי הרמב"ם טעם זה לא שייך. ועי' ביאור הגר"א (או"ח סי' כב) שנקט כרמב"ם. וכיון שבא"י התקבלה דעת הרמב"ם והגר"א לגבי מילה שאב מברך בכל מילה שהחיינו, ה"ה לגבי פדיון פטר חמור. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה – ירושלים: מילה היא ששון, משא"כ פפ"ח. (תשובת המחבר להלן).

והשה אינם שלו גם לאחר הפדיון (כמבואר למעלה). כמו"כ נראה שאפילו הבעלים מוחים בו שהם חפצים במצוה, בכ"ז הפ"ח פדוי. ולגבי אם חייב לבעלי הפטר חמור עשרה זהובים כדין חוטף מצוה מחברו (שו"ע חו"מ סי' שפב) ע"י במחנה אפרים (הל' שלוחין ושותפין סי' כה) שהסתפק בכך. ונראה שטובת ההנאה למי מהכהנים לתת את השה – היא של הפודה. ואם בא אדם מן השוק וערף את הפ"ח נראה שחייב לבעליו את נזקו (כגונב פ"ח של חברו) ואולי נחשב כמפקיע את מצות הבעלים ומזיק מתנות כהונה.

בפי' מהרי"ט אלגזי להל' בכורות (פ"א סי' ז, והביאו המנ"ח מצ' כב אות יב) דן באריכות מה הדין אם פדאו שלא מדעת בעלים האם פדיונו פדוי או שצריך דעת בעלים וכל הפודה פודה בשליחות או בזכיה מטעם שליחות לבעלים. ולדעת המהרי"ט אלגזי תוס' בבכורות סברו שפדיון פטר חמור הוא מטעם שליחות ולכן אם הבעלים עמדו ומיחו לאחר הפדיון אינו פדוי, והמצוה היא מצוותו.

אולם החתם סופר (נדריים לו ע"ב) סבר שאף התוס' בבכורות סברו שאי"צ שליחות. ז"ל: "טובת הנאה של מי, מבואר בתוס' ב"ק (ס"ח ע"ב) ד"ה הוא דאמר וכו' דאי בעי' דעתו של בעה"ב אין ספק שטובת הנאה של בעה"ב, וא"כ הכא באת"ל לא בעי' דעת קא בעי ליה, וכן פסק הרמב"ם ולזה נתכוון הכ"מ, וביאר דבריו בבי"ב בטי"ד, ועיי' תוס' בכורות (יא ע"א) נ"ל כוונתם דכיון דלא כתיב פטר חמור כדכתיב בכור בנך ושורך וצאנך, עם כל ישראל דיבר קרא ולא עם בעליו של פטר חמור וממילא אין צריך שליחות, וכ"כ מע"מ שם בבכורות ע"ש, והמשנה למלך רפ"ד מה'

ונתן הכסף וקם לו, או דלמא, כיון דקני להו בביני וביני, לא דמי להקדש? אר"נ, ת"ש: הגונב פטר חמור של חבירו – משלם תשלומי כפל לבעלים, ואע"פ שאין לו עכשיו יש לו לאחר מכאן, מני? אילימא ר"ש – אמאי אין לו עכשיו? אלא פשיטא רבי יהודה, ואי ס"ד להקדש מדמינן ליה, וגונב מבית האיש אמר רחמנא, ולא מבית הקדש, ותו לא מיד".

היינו, הגמרא מביאה מרב הונא שאדם אחר יכול לפדות פטר חמור ואי"צ שדוקא בעל העייר יפדה את חמורו. כמו"כ הגמרא דנה של מי העייר של הפודה או של בעליו הראשון ומסיקה שאף לר' יהודה שהעייר אסור בהנאה, בכ"ז הוא ממון בעליו, והפודה הניח מעותיו על קרן הצבי (רש"י). ולכן השה או הפדיון הולך לכהן והעייר נשאר אצל בעליו. ואין דינו כפודה הקדש שההקדש יוצא לחולין לפודה.

והרא"ש (בכורות פ"א סי' יג) פסק: "אמר רב הונא הפודה פטר חמור של חבירו פדיונו פדוי. איבעיא להו פדיונו פדוי לפודה או דלמא פדיונו פדוי לבעלים. ופשטינן פדיונו פדוי לבעלים. וכן הלכתא". וכ"פ האור זרוע (ח"א הל' בכורות סי' תפד). והרמב"ם (הל' ביכורים פ"ב ה"ג).

ג. תוס' על אתר כתבו: "הפודה פטר חמור של חבירו פדיונו פדוי – לא דמי לתורם משלו על חבירו דאיבעיא לן פרק אין בין המודר (נדריים דף לו:) אם צריך דעת דהתם כתיב גם אתם לרבות שלוחכם ובעינן מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם אבל הכא לא כתיב בעלים".

מלשון תוס' משמע שפדיון פטר חמור אינו מצוה של בעלים דוקא ולכן מי שקפץ וזכה בה – זכה במצוה, אע"פ שהעייר

חבל נחלתו

הרמ"א (י"ד סי' שה ס"י) הביא תשובת הריב"ש שהאב לא יכול לפדות ע"י שליח ותמיהו מאד על דבריו, מה גם ששיטה זו מופיעה בדברי השואל ולא בדברי הריב"ש עצמו. ולאחר שנדחו דברי הרמ"א דנו אם מאיזה טעם לא נפדה הבן, על מי מוטל פדיונו, האם יש צורך בשליחות, ואם יש צורך האם זו זכות לבן שיפדוהו בקטנותו. בשו"ת הר צבי (י"ד סי' רמב) דן בכך ומסיק: "והשתא איכא לספקי בפדיון הבן אי ס"ל ג"כ דלא בעינן שליחות דאיתקוש זו לזו בכור אדם לבכור בהמה, או דילמא בבכור אדם חשוב כאילו כתיב בעלים דבכור בניך כתיב, ומסיק דבכור אדם א"צ שליחות בפדיונו כמו גבי עבד כנעני דיוצא בכסף אמרינן קדושין (דף כג) קבלת רבו גרמה לו, ה"נ בפדיון הבן קבלת הכהן שמקבל הכסף הרי הוא מקנה מאליו. וכשיטת המחז"א מביאר גם בביאור הגר"א (יור"ד סימן שה או"ק יז) על מה שכתב הרמ"א (סוף ס"ק י) ואין האב יכול לפדות ע"י שליח, כתב בביאור הגר"א וכ"ז תמוה דלא מיבעיא על ידי שלוחו דשלוחו של אדם כמותו אלא דאף אחר יכול לפדות אפילו בלא דעתו של אב, דלא עדיף ממעשר שני שאחר יכול לפדות (פ"ד דמעשר שני) וכן נט"ד שם בפ"ה וכן הקדש וכ"ש כאן שאינו אלא חוב בעלמא שהרי הכהן גובה ממשועבדים כמש"כ (בכורות מ"ח) וכי הפורע חובו של אחר אינו נפטר הלוח, אלא דלכתחילה יותר מצוה באב, עכ"ל. מפשטות דבריו נראה דשיטתו דפדיון א"צ דוקא האב אלא כל הרוצה לפדות בנו של חבירו במעות שלו פדיונו פדוי דמדמי לה לפדיון הקדש ומע"ש... עכ"פ נמצינו למדין דהביאור הגר"א והמחז"א שניהם דבר אחד אמרו דפדיון הבן אין צריך לא שליחות ולא

תרומות האריך בזה ע"ש והנלע"ד כתבתי". לעומת זאת מדברי תוספות (ב"ק סח ע"ב) שכתב: "ומיהו קשה דבפ"ק דבכורות (דף יא. ושם ד"ה הפודה) משמע דהפודה פטר חמור של חבירו פדיונו פדוי ואפילו שלא מדעתו מדבעי ליה פדיונו פדוי לפודה או דלמא פדיונו פדוי לבעלים ואי מדעת בעלים דומה היה דפדיונו פדוי לבעלים ויש לומר דפטר חמור לא דמי לכרם רבעי דכיון דאסור בהנאה הוי כמו הקדש לענין זה שיכול כל אדם לפדותו ולא ממש הוי כהקדש דבהקדש פשיטא לן דפדיונו פדוי לפודה ובפטר חמור מסקינן דפדוי לבעלים". מדברים אלו דייק המהרי"ט אלגזי שתוס' בב"ק סברו שפודה בלא שליחות ואין זו מצוה של בעלים.

המהרי"ט אלגזי הביא מדברי הרמב"ן והריב"ש א שסברו שהשאלה בתורם משלו על של חבירו (נדרים לו ע"ב) יכלה להיות נפשטת מסוגיית פטר חמור אלא שלא פשטוה משום שהיא מימרא ולא משנה או ברייתא, מזה משמע שדין פטר חמור כתרומה, ולכן הפודה הוא שליח הבעלים. והביא ששיטת המחנה אפרים (הל' זכיה ומתנה סי' ז והל' שליחות סי' כה) שלגבי פ"ח א"צ בשליחות כלל.

אחת הנ"מ בין השיטות היא אם גוי פדה חמורו של ישראל, לפי השיטה שא"צ בשליחות – הפ"ח פדוי. אולם לפי השיטה המצריכה שליחות, כיון שלנכרי אין שליחות אינו פדוי. וכן לפי דברינו שמברכים שהחיינו על פדיון אם מקיים את המצוה מצד שליחות אינו יכול לברך שהחיינו, אולם אם הוא מקיים את מצות עצמו ולא בשליחות מברך שהחיינו.

ד. כדוגמת פ"ח נחלקו הפוסקים אף בפדיון הבן, ראשית, האם מועילה שליחות.

שפודה מספק אינו מברך.
 ו. ונשאלתי על מי שפדה בשה, ולאחר שחיתת השה נמצא שהוא טריפה וסבר השואל לומר שאינו פדוי שהרי לכתחילה אסור לפדות בשה טריפה כאמור בבכורות (יב ע"א) במשנה. ולי היה נראה שבדיעבד הוא ודאי פדוי, ושוב מצאתי כדברי בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' קיח) שמסיק שבדיעבד ודאי פדוי ורק צריך להשלים לכהן את דמי שווי של פטר חמור, ובש"כ².

מסקנה

עייר שחייב בפדיון פטר חמור ניתן לפדותו ללא ידיעת בעליו והעייר חוזר לבעליו והפדיון עובר לכהן. ואם הוא ודאי פ"ח מברך עליו הפודה עם פדיונו על פדיון פ"ח ושהחיינו³ (אם הוא בעל החמור ששהחיינו שליח אינו מברך), וטובת הנאה

זכייה דגם אחר יכול לפדותו שלא ברצון האב כמו פדיון הקדש דיד כל אדם שוה בזה לפדותו, ולפי שיטתם במת האב או שאינו רוצה לפדותו יש כח ביד כל מי שרוצה לפדותו משלו, ופדיונו פדוי". ונראה שה"ה בפטר חמור מעיקר הדין זו מצות בעליו, אולם אם פדה אחר הוא פדוי כפסק הגר"א והמחנ"א לגבי פדיון הבן. ועי"ע בשו"ת עונג יו"ט (סי' קד), שו"ת מלמד להועיל (ח"ב (י"ד) סי' צז) ובשו"ת יביע אומר (ח"ח — י"ד סימן לא אות ד).

ה. לגבי ספיקות דעת הרמב"ם (הל' ביכורים פ"ב הי"ט והכ"א) שבספק פודה אבל השה לעצמו משום שהמוציא מחברו עליו הראיה, וא"כ ה"ה במקרה שלא הצליחו לברר אם הוא חייב בפדיון צריך לפדותו מחמת האיסור שהרי הוא אסור בהנאה מספק, אולם פדיונו לבעלים. ובמקרה

2. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה — ירושלים: צ"ב מאי טעמא. תשובת המחבר: מסברא כיון שפודה לא בשווי — פדוי, הרי אף לשה טריפה יש שווי ומדוע שלא יהא פדוי?
3. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה — ירושלים: צ"ע דהא אף הנאת העייר אין לו. תשובת המחבר: אאריך קצת בדיני ברכת שהחיינו. פסק הרמב"ם (הל' ברכות פ"א ה"ט): "כל מצוה שהיא מזמן לזמן כגון שופר וסוכה ולולב ומקרא מגילה ונר חנוכה, וכן כל מצוה ומצוה שהיא קניין לו כגון ציצית ותפילין ומזוזה ומעקה, וכן מצוה שאינה תדירה ואינה מצוייה בכל עת שהרי היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן, כגון מילת בנו ופדיון הבן מברך עליה בשעת עשייתה שהחיינו" ... וא"כ לפי הרמב"ם על מצוה שאינה תדירה מברך שהחיינו, ולא מצד שמחה שבה אלא מצד המצוה הבאה לידו. ובשו"ע (י"ד סי' רסה ס"ז) פסק: "כשהאב עצמו מוהל את בנו, הוא מברך: שהחיינו. ואם המוהל הוא אחר, י"א שאין שם ברכת שהחיינו. ולהרמב"ם, לעולם האב מברך שהחיינו על כל מילה ומילה, וכן נהגו בכל מלכות ארץ ישראל וסוריא וסביבותיה ומלכות מצרים. הגה: ובמדינות אלו נוהגין שלא לברך שהחיינו, אפילו כשהאב עצמו מל בנו, אם לא שמל בנו הבכור שחייב לפדותו מברך שהחיינו בשעת מילה ואינו מברך בשעת פדיון, אבל כשפטור מהפדיון אינו מברך שהחיינו (ע"פ מהרי"ל). והש"ך (ס"ק יז) כתב שלא נהגו כלל שהחיינו במילה אלא בפדיון בלבד. ובהל' ציצית (סי' כב) פסק השו"ע: "קנה טלית ועשה בו ציצית, מברך שהחיינו, דלא גרע מכלים חדשים". וע"כ בתפילין לא יברך מפני שמברך על הקנין ולא על המצוה. ובביאור הגר"א (או"ח סי' כב) כתב: "קנה כו'. תוספתא פ' בתרא דברכות העושה ציצית לעצמו אומר ברוך שהגיענו אלא דשם תניא גם העושה תפילין לעצמו אומר ברוך שהגיענו וכ"כ הרמב"ם

חבל נחלתו

שלו לתת את הפדיון לכל כהן שירצה. ואם הוא ספק פודהו אבל אין מברך עליו.

סימן מא

הגוזל או שנהנה ממתנות כהונה

א. הרמב"ם פסק בהלכות ביכורים (פ"ט הי"ד): "עבר ואכלן או הזיקן או מכרן אינו חייב לשלם, מפני שהוא ממון שאין לו תובע ידוע, והקונה אותם אע"פ שאינו רשאי ה"ז

מותר לאכלן מפני שמתנות כהונה נגזלות." וכן פסק השו"ע (יו"ד סי' סא סל"א).
האחרונים נטו לפרש את שיטת הרמב"ם והשו"ע לפי הסבר הר"ן בסוגית חולין,

פ"א מה' ברכות כל מצוה שהיא מזמן לזמן כגון שופר וסוכה ולולב ומגילה ונ"ח וכן כל מצוה ומצוה שהיא קניין לו כגון ציצית ותפלין ומזוזה ומעקה וכן מצוה שאינה תדירה ואינה מצויה בכל עת שהרי היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן כגון מילת בנו ופדיון הבן מברך עליה בשעת עשייתו שהחיינו. ובבא ראשונה למד מסוכה ולולב ומגילה ונ"ח כמ"ש בפ"ד דסוכה ופ"ב דשבת ופ"ג דמגילה. ובבא שניה למד מתוספתא הנ"ל ובבא שלישית למד מפדיון הבן בסוף פסחים ואמר שהיא מזמן לזמן כמ"ש בס' פ"ג דעירובין. ותוס' חולקים על זה שכתבו בסוכה מ"ו א' ד"ה העושה דבעשיית ציצית ותפלין לא מברכין והוכיחו ממ"ש במנחות מ"ב דלעשות לא מברכין עליהו מדלא חשיב להו ר' יוחנן ה"ה דשהחיינו ע"כ לא מברך מדלא חשיב וכן אמילה לא מברך מדלא חשיב בסוף פ"ט דשבת ופליגי אבבות האחרונות הנ"ל וכתבו דלא תקינו אלא אמצות שיש עליהם שמחה ע"ש וס"ל דסמי לתוספתא הנ"ל מקמי גמ' דידן. וע' בתוס' דמנחות מ"ב ב' ד"ה ואלו כו' ובתוספתא כו' והצעת דבריהם דתוספתא מסייע לגמ' דלא חשיב אלא שהחיינו ואלו לעשות לא וכמ"ש בסוכה שם בד"ה הקודם בד"ה העושה כו' דווקא כו' דסבר דאין מברך לעשות כו' ואע"ג דגם שהחיינו לא הוזכר בגמ' ובתוספתא אמר שמברך היינו משום כלים חדשים וכבר הוזכר בברכות וז"ש כתב רב שרירא גאון ר"ל דטעם התוספתא הוא כנ"ל וע' תוס' דסוכה הנ"ל כו' רב שרירא גאון כו' רק בזה סותרין דברי תוס' אהדדי שבמנחות שם כו' ויודע היה ששאלו כו' ולא מחמת דלא חשיב לה א"כ נפל כל הבנין של תוס' דסוכה שהוכיחו דלא מברכין שהחיינו עליהו ולפי התוספתא גם בתפלין מברכין כמ"ש בתוספתא להדיא בין לפי תוס' בין להרמב"ם אבל לפי תוס' דסוכה לא מברכין עליהו וכדעת בע"ה וש"ע כאן. וע' י"ד סי' רס"ה בטור וז"ל כתב הרמב"ם שאבי הבן מברך שהחיינו על כל מילה ובע"ה כ' שאין לו לברך וכ"כ ר"י והוא דברי תוס' ובע"ה הנ"ל ובע"ה שם כ' דברי הרמב"ם ובהג"ה כ' דברי תוס' ובע"ה אבל בהג"ה סי' כ"ח ס"ב כ' כדברי הרמב"ם ודברי הרמב"ם הן עיקר דהוכחת תוס' אין מוכרח כנ"ל וכ"ש לדחות מה שמפורש בתוספתא להדיא וכ"כ ב"י בי"ד סי' רס"ה בשם הרשב"א דמדינא יש לברך כמו בפדיון הבן רק מהלל קשה כמ"ש תוס' דסוכה שם וגם תירוצם אין מספיק דכ"ש בהלל דיש בו שמחה וצ"ל הטעם דהלל אינו מצוה בפ"ע כמ"ש בע"פ אפשר ישראל עושיין פסחיהן ונוטלין לולביהן כו' וכן דעת הטור כאן כהרמב"ם שכ' לשון התוספתא אות באות"...

וכיון שאנו נוהגים כרמב"ם והגר"א במילה ומברכים שהחיינו בכל מילה נלענ"ד שכן ראוי לעשות גם במצות פ"ח, שבימינו היא ודאי מצוה נדירה ובאה מזמן לזמן גם למגדלי החמורים ואין הברכה משום שמחה.